

Гендерне безробіття, спричинене пандемією COVID-19, та його наслідки в
українському суспільстві

Степанова Е.Р.

Вступ. Економічна криза, викликана пандемією COVID-19, зумовила різке скорочення попиту на ринку праці та поглибила проблеми, притаманні типовому для України розподілу праці. Пандемія і пов'язаний з нею зтяжний карантин вже призвели до великої втрати робочих місць, стрімкого зростання рівня безробіття, а в багатьох країнах привели до стану зтяжної рецесії. Серед дослідників та економістів пандемія 2020 року носить назву «маркер нерівності». Пандемія COVID-19 не є першопричиною нерівності, але вона посилює, нагнітає та погіршує дискримінаційні прояви у багатьох сферах повсякденного життя.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичну базу гендерних досліджень проблем безробіття сформуваали такі вітчизняні вчені, як: О. Грішнова, Л. Лібанова, О. Макарова, В. Сташенко та ін. Однак в жадній із наведених наукових праць не було акцентовано увагу на гендерному безробітті, спричиненому пандемією. Отже, розгляд даного аспекту і становить актуальність поточної наукової статті.

Метою статті є дослідження того, як саме пандемічна криза впливає на жінок та чоловіків, а саме на питання працевлаштування та оплати праці та спричинені наслідки.

Основні результати дослідження. Криза, яку ми переживаємо сьогодні у сфері охорони громадського здоров'я та економічній сфері через пандемію COVID-19, висвітлила надзвичайно важливу роль, яку відіграють жінки, що знаходяться на «передовій» боротьби з коронавірусною інфекцією як працівниці медичної та соціальної сфер, як представниці своїх громад та своїх родин [1].

Пандемія по-різному впливає на чоловіків і жінок, і не лише з точки зору здоров'я, але й економічного становища. Під час локдауну навесні 2020 року переважна більшість чоловіків (в порівнянні з жінками), втратили роботу, але жінки зазнали сильнішого негативного впливу даної кризи, спричиненої пандемією. По-перше, під час пандемії найризиковішими професіями були лікарі, вчителі, представники сфери послуг та торгівлі, а згідно з дослідженнями ринку праці – це переважно «жіночі» сфери діяльності. По-друге, значно збільшилось побутове навантаження на жінок через потребу перебувати вдома та працювати дистанційно.

Аналізуючи демографічну ситуацію України можна зазначити, що чисельність жінок в Україні перевищує чисельність чоловіків, особливо це стосується жінок і чоловіків старшого віку. На 1 січня 2019 року в Україні налічувалось 22,5 млн жінок і 19,5 млн чоловіків, тобто на 1000 чоловіків припадало 1158 жінок. Частка жінок становить 54%, чоловіків – 46%. По регіонах ситуація дещо відрізняється, найбільша частка жінок – 55% – спостерігається в Донецькій і Чернігівській областях, найменша – 52% – у Рівненській і Закарпатській областях [2].

Державна служба зайнятості повідомляє у своїх щорічних та щомісячних звітах, що з початку дії карантину, тобто з 12 березня, зареєстровано понад 127 тисяч безробітних, з них 56% становили жінки та 44% – чоловіки [2].

Нині спостерігається попит на так звані «чоловічі» вакансії, а саме: робітники сільського господарства (тракторист, робітник з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва, агроном), працівники сфери охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, торгівлі та надання послуг (продавець продовольчих товарів, касир, кухар, прибиральник, робітник з благоустрою), логістики (кур'єр, водій, вантажник, підсобний робітник, укладальник-пакувальник, завідувач складу) та забезпечення правопорядку (охоронець, сторож). Розглянемо трудову сферу більш детально [3].

За даними проекту «Гендерне бюджетування в Україні» за підтримки Міністерства фінансів України виявлено, що найбільш вразливими галузями

стали: культура та мистецтво; освіта й наука; фізична культура та спорт; сфера соціального захисту та соціального забезпечення; розвиток об'єднаних територіальних громад.

Вразливість була спричинена наступними обмежувальними заходами українського уряду:

заборона роботи закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення;

заборона на перевезення пасажирів автомобільним транспортом в міському, приміському, міжміському та ін. сполученнях, а також залізничним транспортом.

За даними Державної служби статистики України більшість жінок працевлаштовано саме у закладах, функціонування яких припадає на тимчасові карантинні обмеження уряду. Так, жінки складають переважну більшість штатних працівників у таких галузях (рис. 1) [4].

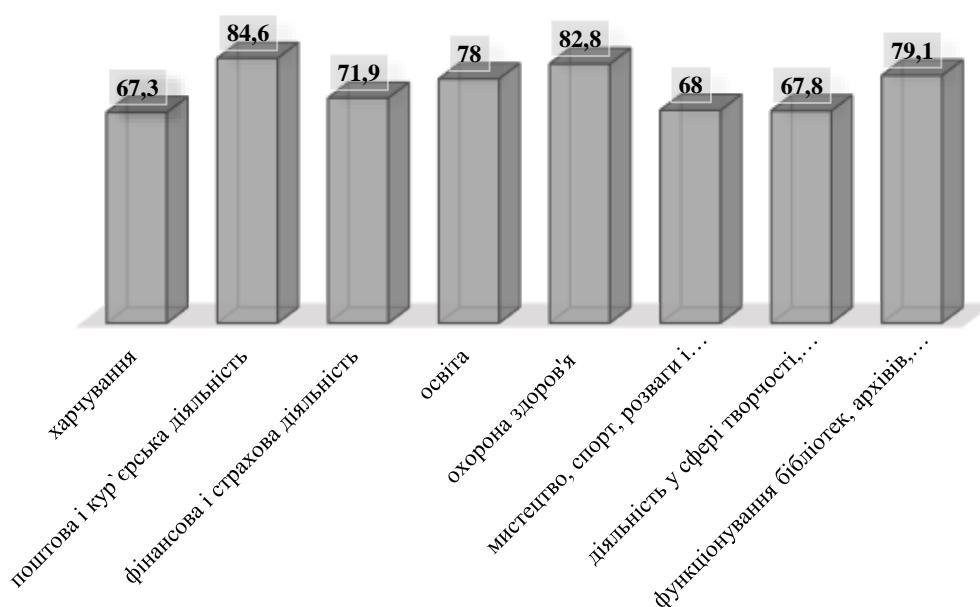

Рис. 1. Гендерний вплив карантинних заходів на зайнятість та доходи, %

Значна частка жінок займаються підприємництвом у тих сферах, які страждають найбільше під час дії карантинних обмежень. Частка жінок, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері дошкільної освіти становить 91%, початкової освіти – 87%, надання послуг перукарнями та салонами краси – 94%, діяльність туристичних агентств – 72%. Чи не єдиною сферою діяльністю ФОП, яка може бути затребувана під час карантину, є послуги з догляду за дітьми, де жінок – 91% [4].

Жінки становлять приблизно 60% керівників юридичних осіб у сферах туристичних послуг, функціонування театральних та концертних залів, закладів освіти, перукарень, салонів краси тощо. Жінок також переважна більшість серед ФОПів, які займаються торгівлею одягом, взуттям, продуктами харчування, у тому числі на ринках та стихійних ринках, — у період карантину ця торгівля обмежена чи припинена. Часто у цій сфері працюють жінки пенсійного віку. Відтак, ці обмеження можуть погіршити їхнє становище.

На кінець травня 2020 року кількість зареєстрованих безробітних становила 511 388 осіб (інформація за даними Державної служби статистики України). Кількість безробітних збільшилась на понад 210 тисяч осіб (або на 59%) у порівнянні з відповідним періодом минулого року. Із них жінки становлять 57,3 % (від загальної кількості безробітних) [3-4].

За професіями найбільшу групу зареєстрованих безробітних становлять працівники сфери торгівлі, громадського харчування та послуг – за статистикою саме там сконцентрований найбільший відсоток працівників жіночої статі. Кількість вакансій для цієї групи безробітних становить лише 2,9% від загальної кількості.

Щодо чоловічого безробіття, то тут ситуація дещо інакша. В сфері транспорту чоловіки складають 68,2% штатних працівників, а також значну більшість керівників приватних підприємств в цій галузі. Розглянемо найбільш ризиковані сфери зайнятості серед чоловіків, а саме: робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування на промислових підприємствах, а також з керування транспортними засобами. Усі

вони становлять другу за чисельністю групу зареєстрованих безробітних, кількість наявних вакансій для якої складає лише 18,3% від загальної кількості вакансій.

На рис. 2 та рис. 3 розглянемо порівняльну характеристику гендерного впливу пандемії та карантинних заходів на рівень безробіття [4].

Рис. 2 Особи, які отримали статус безробітних у березні-квітні 2019 року

Рис. 3. Особи, які отримали статус безробітних у березні-квітні 2020 року

Державні центри зайнятості з початку карантинних обмежень почали проводити опитування населення, з приводу того, що саме привело їх до пошуку роботи. Були отримані такі результати:

під впливом карантинних обмежень майже 26% жінок примусово припинили роботу через скорочення штату;

частка жінок у загальній кількості працевлаштованих зменшилася з 39% до 28%;

центри зайнятості працевлаштували 21,7 тисячі жінок, що майже втричі менше, ніж за березень-квітень минулого року;

під час карантину найбільше громадян отримували роботу в сільському господарстві (70% працевлаштованих) за професіями кваліфікованих робітників

(тракторист, апаратник оброблення зерна тощо), де переважно працюють чоловіки;

81,8% жінок та 72,3% чоловіків вважають, що через пандемію їм доведеться заощаджувати на харчових продуктах та речах першої необхідності;

77,4% жінок та 65,5% чоловіків очікують можливих складнощів з орендою житла та оплатою комунальних послуг. Більша частина опитуваних планує залишити оплату комунальних послуг до найкращих часів.

Зі статистики Державних центрів зайнятості можна змодельювати приблизний портрет типового українського безробітного в період карантину – це 40-річна жінка з вищою освітою, яка раніше працювала в торгівлі.

В Україні спостерігається вертикальна та горизонтальна гендерна сегрегація в різних галузях економіки. Жінки зосереджені у низькооплачуваних секторах (горизонтальна форма професійної сегрегації за ознакою статі), а також на посадах середнього та молодшого рівнів з меншими зарплатами й обмеженими можливостями щодо ухвалення рішень (вертикальна форма професійної сегрегації).

Розглянемо фінансову складову карантинних обмежень. Так, середньомісячна заробітна плата (згідно з статистичним збірником «Жінки і чоловіки в Україні») становить, за галузями [5-6]: сфера совіти і науки – 6983 грн.; функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури – 6312 грн.; сфера громадського харчування – 5568 грн.; сфера транспорту – 10206 грн.

Заробітна плата у галузі охорони здоров'я – одна з найнижчих серед усіх галузей (у 2018 році вона складала 5723 грн на місяць серед жінок, та 6441 грн – серед чоловіків). Гендерний розрив в оплаті праці між усіма зазначеними вище галузями становить 38-45%.

Усі ці негативні економічні тенденції призводять до ряду соціальних наслідків. Розглянемо деякі з них більш детально.

Одним із найголовніших соціальних наслідків пандемії COVID-19 було різке зростання домашнього насильства. Карантин та самоізоляція значно вплинули на статистику звернень щодо випадків домашнього насильства. Так, в

Україні від початку карантину в березні місяці 2020 року кількість звернень зросла щонайменше в половину. За перший місяць надійшло 2051 звернення, а за два з половиною – 6023. Через те, що люди майже увесь час перебувають у замкненому просторі починають активуватись законсервовані раніше проблеми психологічного характеру та питання сумісності. Реакція на побутові фактори стає більш загостреною і агресія знаходить вихід у вигляді проявів насильства. У багатьох українських сім'ях такі проблеми нівелюються через те, що у нормальних соціальних умовах змінюючи вид діяльності (відвідуючи робоче місце, виконуючи стандартні робочі завдання) люди менше часу проводять разом і не встигають максимально акцентувати увагу на побутових негараздах. А під час карантину таких можливостей майже немає, тому і має місце зростання показників домашнього насильства [1].

Домашнє насильство в Україні – причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10% постраждалих звертаються за допомогою. Причиною такого малого відсотка звернень є страх перед кривдником та стереотипне мислення (багато хто вважає такі стосунки «нормальними»). За офіційними даними Національної поліції України в першому кварталі 2020 року виявлено більше осіб, які вчинили насильство в сім'ї, не виконали захисний припис або не пройшли корекційну програму, порівняно з відповідним періодом 2019 року. Так, у 2019 році було виявлено 21762 особи, які вчинили насильство, а у 2020 цей показник значно вищий – 25495 осіб. Зросла і кількість складених адміністративних протоколів в першому кварталі відповідних років: 33287 протоколів за 2020 рік; 27683 протоколи – за 2019 рік.

Переважає більшість звернень з приводу домашнього насильства надходить з центральної та південно-східної України. Активними регіонами є місто Київ та Київська область, Донецька область (підконтрольна Україні територія), Дніпровський, Харківський та Одеський регіони. Зростає ізоляція жінок і дітей, осіб з інвалідністю та осіб літнього віку із членами сім'ї, схильними

до насильства. Адже за закритими дверима, в умовах домашньої самоізоляції кривдник відчуває свою безкарність [1,7].

Карантин вплинув і на рівень психологічного насильства. Існує «гендерний стереотип», що жертвами домашнього насильства можуть бути лише жінки. Утім, це помилкове судження. В Україні у відсотковому співвідношенні жінки дійсно частіше страждають від проявів насильства (зі 100% звернень лише 9% надходять від чоловіків). Такий малий відсоток пов'язаний з тим, що чоловіки здебільшого соромляться просити про допомогу, вважають це принизливим для чоловічої гідності, керуються, знову ж таки, гендерними стереотипами («чоловіки не плачуть» тощо). Якщо ж ситуація все ж таки виходить з під контролю, невелика частка таких чоловіків звертається по допомогу до психологів, або ж поліцію. Найгіршим наслідком такого виду насилля є те, що чоловіки терплять знуцання жінок досить довго, а потім все ж таки проявляють агресію вже в бік жінок [7].

З 11 січня 2019 року набули чинності закони «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Головні зміни полягають у тому, що насильством в сім'ї тепер вважаються не лише синці та побої, а й психологічний тиск, наполягання на інтимних стосунках або економічні обмеження. За порушення закону загрожують санкції: від 150 до 240 годин громадських робіт; позбавлення волі терміном до шести місяців; позбавлення волі терміном до п'яти років; позбавлення волі терміном до двох років.

Ще одним із наслідків пандемії COVID-19 є депресивні та психологічні розлади. Зросла кількість людей, які ідентифікували у себе прояви депресивних розладів та підвищеного рівня стресу. А стрес, в свою чергу, провокує людину на конфліктність. В комплексі із безробіттям та депресією це являє собою потенційно небезпечний соціальний прояв. Дослідження психологів встановили, що в період карантину людина може зазнати страху і тривоги, депресію і нудьгу,

гнів, розчарування чи дратівливість. Інформаційне ж перевантаження, призводить до стресу та змін у психіці в усіх без винятку вікових категоріях. У динаміці за цей час у жінок спостерігається помітне зниження рівня тривоги, – вони краще адаптувалися та призвичаїлися до змін, адже переважна більшість жінок постійно займаються хатніми справами та перебувають вдома під час декретної відпустки [1].

У чоловіків фіксується зростання показників депресії та розладу сну, які міцно пов'язані між собою, адже даний стан речей не є звичним для них. Це призводить до того, що чоловіки стали частіше звертатися до психологів. Так, з початку карантину 2020 року в столиці на 20% зросла кількість телефонних дзвінків від чоловіків до служб довіри через депресивний стан, спричинений домашньою самоізоляцією. В умовах економічної та суспільної кризи значна частина чоловіків працездатного віку можуть зловживати алкоголем чи наркотиками, впадати у депресію, думати про суїцид та навіть проявляти агресію.

З березня по квітень 2020 року українці найчастіше ідентифікували у себе прояви депресії. Депресія – це захворювання, яке супроводжується пригніченим настроєм, роздратованістю та помітним зниженням інтересу до життя. У хворих спостерігаються розлади сну, втома або втрата енергійності. Перебуваючи в депресії, людина здається собі нікчемною. Її мучить надлишкове відчуття власної провини. В тяжких запущених формах депресія призводить до помітного зниження розумових здібностей. Хворий буквально не може робити свої повсякденні справи. Приймати рішення в такому стані неможливо, а робити вибір – нестерпно. Проблема депресії полягає в тому, що без лікування вона може тривати роками, або навіть десятиліттями. У найбільш запущених випадках може навіть призвести до самогубства [8].

Висновки. Пандемія COVID-19 призвела до того, що через соціальну ізолюваність значно зріст рівень домашнього насильства, жертвами якого стають переважно жінки. Гендерне безробіття має жіноче обличчя, тому що жінки сконцентровані у галузях, які найперші зазнали негативного впливу від

скорочення фінансування з державного бюджету та запровадження карантинних заходів. У ситуації карантину також загострюється проблема розподілу гендерних ролей у родині, оскільки основний тягар з виконання неоплачуваної доглядової праці під час карантину покладається теж на жінок. Жінки в Україні мають нижчий рівень зайнятості порівняно з чоловіками, отримують меншу заробітну платню та пенсії, більше залежать від соціальної допомоги від держави, тому в них менше можливостей заощаджувати, а тому в умовах економічної кризи, викликаній COVID-19, вони є більш уражені.

Список використаних джерел

1. Він, вона і карантин. Як вимушена ізоляція вплинула на домашнє насильство в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/99038-ak-pracuut-skoli-pisla-lokdaunu-rozpovidae-mon/>
2. Стрес в ізоляції: кому важче пережити карантин – чоловікам чи жінкам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/men-women-on-quarantine/30585454.html>
3. Хто постраждає від пандемії більше – чоловіки чи жінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-52328324>
4. Жінки і чоловіки в Україні. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2019. – 110 с.
5. Проблеми гендерної рівності у галузі охорони здоров'я. Довідковий матеріал, Київ, 2018. – 23 с.
6. Проблеми гендерної рівності у галузі освіти. Довідковий матеріал, Київ, 2018. – 23 с.
7. Пандемія, коронавірус, карантин: жінки під ударом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.boell.org/uk/2020/03/25/pandemiya-koronavirus-karantin-zhinki-pid-udarom>
8. Галузевий бриф «Врахування принципів гендерної рівності в реформах». – Ukraine Reform Conference / Vilnius, 2020. – 20 с.

Анотація

Степанова Е.Р.

Гендерне безробіття, спричинене пандемією COVID-19, та його наслідки в українському суспільстві

Метою статті є дослідження того, як саме пандемічна криза впливає на жінок та чоловіків, а саме на питання працевлаштування та оплати праці, а також спричинені наслідки. В статті акцентується увага на проблематиці гендерного безробіття в умовах пандемії COVID-19. Досліджено, що згідно з інформацією Державної служби статистики України більшість жінок працевлаштовано саме у закладах, функціонування яких припадає на тимчасові карантинні обмеження уряду, а саме: харчування, поштова та кур'єрська діяльність, фінансова і страхова діяльність, освіта, охорона здоров'я, мистецтво, спорт і розваги, діяльність у сфері творчості та функціонування бібліотек та архівів. Виокремлено декілька наслідків коронавірусної кризи – карантин та самоізоляція значно вплинули на статистику звернень щодо випадків домашнього насильства та виненнення стресових і депресивних розладів у населення. Наведено факти, які свідчать про те, що значно зросла кількість людей, які ідентифікували у себе прояви депресивних розладів та підвищеного рівня стресу. В комплексі із безробіттям та депресією це являє собою потенційно небезпечний соціальний прояв, а саме: в умовах економічної та суспільної кризи значна частина осіб працездатного віку можуть зловживати алкоголем чи наркотиками, впадати у депресію, думати про суїцид та навіть проявляти агресію.

Ключові слова: гендер, пандемія, COVID-19, безробіття, економічна криза, заробітна плата, гендерний розрив.

Аннотация

Степанова Э.Р.

Гендерная безработица, вызванная пандемией COVID-19, и ее последствия в украинском обществе

Целью статьи является исследование того, как пандемический кризис влияет на женщин и мужчин, а именно на вопросы трудоустройства и оплаты труда, а также вызванные последствия. В статье акцентируется внимание на проблематике гендерной безработицы в условиях пандемии COVID-19. Доказано, что согласно информации Государственной службы статистики Украины большинство женщин трудоустроено именно в учреждениях, функционирование которых приходится на временные карантинные ограничения правительства, а именно: питание, почтовая и курьерская деятельность, финансовая и страховая деятельность, образование, здравоохранение, искусство, спорт и развлечения, деятельность в сфере творчества, функционирования библиотек и архивов. Выделены несколько последствий коронавирусного кризиса – карантин и самоизоляция значительно повлияли на статистику обращений в случаях домашнего насилия и возникновения стрессовых и депрессивных расстройств у населения.

Ключевые слова: гендер, пандемия, COVID-19, безработица, экономический кризис, заработная плата, гендерный разрыв.

Відомості про автора

Степанова Ека Рамінівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Контактна інформація: (067) 1266592, stepanovaekaraminovna@gmail.com

Сведения об авторе

Степанова Эка Раминовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры социальной экономики Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця

Офіційне написання англійською мовою – Stepanova Eka R.

Контактна особа – Степанова Ека Рамінівна

**Поштова адреса для відправлення примірника журналу: Степанова
Е.Р., вул Рибалка 4/1, кв. 42, Харків, 61082**

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався.